

Rolbiecki, Waldemar

"W kręgu inspiracji leninowskich. Materiały z Centralnej Sesji Naukowej PAN w 100-lecie urodzin W. I. Lenina (Warszawa, 14-15 kwietnia 1970 r.)", Wrocław 1971 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/3, 662-666

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W kręgu inspiracji leninowskich. Materiały z Centralnej Sesji Naukowej PAN w 100-lecie urodzin W. I. Lenina (Warszawa, 14—15 kwietnia 1970 r.). Wrocław 1971 Zakład Narodowy im. Ossolińskich ss. 471.

W kwietniu ubiegłego roku odbyła się w Warszawie Centralna Sesja Naukowa z okazji setnej rocznicy urodzin Lenina zorganizowana przez Polską Akademię Nauk przy współudziale Centralnej Szkoły Partyjnej przy KC PZPR, Uniwersytetu Warszawskiego i Zakładu Historii Partii przy KC PZPR (informowaliśmy o niej krótko w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” nr 3/1970 s. 650—651). Teraz, na początku roku 1971, ukazał się spory tom (49,7 arkusza wydawniczego) materiałów z tej sesji noszący podany powyżej tytuł. Zawiera on teksty wszystkich 8 referatów, 60 wystąpień dyskusyjnych, zagajenia i podsumowania dokonanych przez prezesa PAN Janusza Groszkowskiego oraz przedmowę napisaną przez redaktora naukowego tego tomu, Tadeusza Kozaneckiego.

Henryk Jabłoński w pierwszym referacie *Lenin a Polska* ujął tytułowe zagadnienie bardzo rozległe. Przedstawił i zanalizował przyczyny szczególnego zainteresowania Lenina sprawami polskimi, wskazując przede wszystkim na ówczesny ogólny układ sił politycznych w Europie i na miejsce, jakie w tym układzie zajmowała Polska, na wagę, jaką przypisywał Lenin kwestii narodowej oraz na jego ocenę aktualnych interesów klasy robotniczej. Zarysował także historię zainteresowań Lenina sprawami polskimi i jego aktywności w tych sprawach, podkreślając, że zainteresowania te zaczęły się rozwijać już mniej więcej na 10 lat przed jego przyjazdem do Krakowa. Najwięcej uwagi i czasu poświęcił referent oczywiście *meritum* stanowisk Lenina w różnych kwestiach dotyczących Polski i związanych z Polską, informując przy tym obficie o kontrowersjach Lenina w tych kwestiach z innymi przywódcami ruchu robotniczego i pokazując, że stanowiska te były jak gdyby szczegółowymi wersjami jego stanowisk w kwestiach ogólniejszych, uwzględniającymi wszakże polską specyfikę. Sporo uwagi referent poświęcił osobistym kontaktom Lenina z wielu Polakami.

W głosach dyskusyjnych związanych z tym referatem zajęto się następującymi sprawami: Feliks Tych — rolą, jaką w rozpowszechnieniu idei leninowskich na terenie Europy zachodniej odegrali przedstawiciele polskiego ruchu robotniczego; Marian Żychowski, a także Jan Tomicki — rolą idei leninowskich w rozwoju polskiego ruchu robotniczego, a zwłaszcza w przezwycięzeniu pewnych trudności w tym rozwoju; Jan Sobczak — percepcją leninizmu w polskim ruchu robotniczym do roku 1918; Janina Kasprzakowa — związkiem między adaptacją ideowych i politycznych treści dzieł Lenina przez polski ruch robotniczy a rzetelnymi badaniami polskiej historiografii; Władysław Mroczkowski — dawnymi obchodami rocznic leninowskich; Wiesława Toporowicz — współdziałaniem Lenina i polskiego ruchu robotniczego w sprawie powołania do życia III Międzynarodówki.

Norbert Kołomejczyk w referacie *Myśl leninowska a budownictwo socjalistyczne w Polsce* zajął się rolą myśli leninowskiej w dziejach kształtowania się polskiej drogi do socjalizmu w okresie aż do chwili bieżącej, a zwłaszcza rolą jej w przezwyciężaniu zarówno dogmatyzmu jak i rewizjonizmu, a także oryginalnym dorobkiem PPR i PZPR wniesionym do leninizmu.

W dyskusji Marian Malinowski zajął się prawidłowościami występującymi w dochodzeniu partii robotniczych do leninizmu; Marian Rybicki — poglądami Lenina cennymi szczególnie dla nauki prawa; Andrzej Kurz — aktualnością leninowskich zasad organizacji partii; Lucjan Kieszczyński — wpływem Lenina i leninizmu na stosunek polskiego ruchu komunistycznego do związków zawodowych i walk ekonomicznych klasy robotniczej; Witold Warkalło — poglądami Lenina na ubezpieczenia; Wojciech Sokolewicz — wpływem idei Lenina na ukształtowanie terenowych ogniw aparatu państwowego w Polsce Ludowej; Władysław

Góra — pewnymi metodologicznymi zagadnieniami korzystania z teoretycznej spuścizny Lenina w praktyce walki rewolucyjnej i budownictwa socjalistycznego; Ryszard Halaba — specyfiką rewolucji ludowo-demokratycznej w Polsce w świetle leninowskiej teorii różnorodności dróg wiodących do socjalizmu; Lidia Kałestyńska — udziałem Lenina w budownictwie socjalistycznym Rosji Radzieckiej; Jan Naumiuk (reprezentujący Kieleckie Towarzystwo Naukowe) — realizacją leninowskich wskazań na Kielecczyźnie; Bronisław Syzdek — uniwersalnością leninizmu i próbami burżuazyjnych ideologów ograniczenia go do specyficznych warunków panujących w Rosji; Sylwester Zawadzki — wkładem Lenina do marksistowskiej teorii państwa i aktualnymi wnioskami z jego wskazań w tej dziedzinie.

Jan Szczepański w bardzo klarownym, przejrzystym skonstruowanym referacie *Nauka i polityka we wczesnych pracach Lenina* — poprzez analizę walki Lenina z ideologią narodników, z ich doktryną społeczną i programem politycznym (w którym naukowe podstawy grały szczególnie ważną rolę) — pokazał, jak Lenin rozwiązywał praktycznie zagadnienie stosunku między ideologicznym, politycznym zaangażowaniem nauk społecznych a ich obiektywizmem. Zagadnienie to, jak wiadomo, wywoływało w ostatnich latach bardzo żywe dyskusje.

Z referatem tym związane zostały tylko cztery wystąpienia dyskusyjne — zawierające jednak stosunkowo duży ładunek polemiczny, mające właśnie charakter dyskusyjny w węższym, ściślejszym tego słowa znaczeniu. Andrzej Walicki zajął się kilkoma zagadnieniami z zakresu analizy metodologicznej omawianych przez referenta prac Lenina: stosunkiem faktów do wartości, sprawą konceptualizacji materiału empirycznego, umiejętnością wielopłaszczyznowej analizy ideologii. Jerzy Wiatr poruszył głównie dwie sprawy: relację między badaniem naukowym a polityką w myśli teoretycznej Lenina oraz ujęciem historyzmu przez Lenina. Leszek Gilejko zgłosił kilka uogólniających uwag do rozważanego przez referenta zagadnienia stosunku nauka—polityka. Feliks Stoliński mówił o Leninie jako o kontynuatorze walk Marksa i Engelsa na konkretnym przykładzie krytyki przez Engelsa i przez Lenina wystąpień Tkaczowa.

Wybitnie metodologiczny charakter ma czwarty referat Jerzego Topolskiego o *Inspiracje myśli leninowskiej w historiografii*. Sądzę, że najlepsze (w ramach możliwości) pojęcie o poruszonych w nim zagadnieniach da zacytowanie tytułów rozdziałów tego referatu: *Leninowska jedność teorii i praktyki. Marksistowsko-leninowski historyzm a nauki społeczne. Leninowski historyzm pragmatyczny. Leninowska teoria procesu historycznego (historyzm ontologiczny). Podstawy leninowskiej koncepcji metodologii badań historycznych*.

W dyskusji Janusz Gołębiowski zajął się znaczeniem metodologicznym leninowskiej koncepcji światowego procesu rewolucyjnego. Henryk Łowmiański, nawiązując do przeprowadzonej przez referenta analizy użyteczności metodologicznej pism Lenina dla obecnych badań, sam zajął się metodologicznie instruktywnym waleorem całokształtu działalności politycznej Lenina. Czesław Madajczyk mówił o recepcji myśli leninowskiej w historiografii. Franciszek Ryszka — o paru aspektach „zbliżenia myśli leninowskiej do pracowni historyka”.

Piąty, zespołowy referat *Miejsce nauki w socjalistycznym społeczeństwie przyszłości*, opracowany został przez czterech autorów: Witolda Nowackiego, Zbigniewa Chrupka, Stanisława Kałabińskiego i Włodzimierza Wesiołowskiego. Tytułowe zagadnienie omówione w nim zostało na rozległym tle rozważań dotyczących obecnych tendencji rozwoju społecznego w skali światowej, obecnej rewolucji naukowo-technicznej i wreszcie stosunku Lenina do nauki, twórczości naukowej i uczonych. Stwierdzając, że „socjalizm jest typem społeczeństwa, które można określić jako społeczeństwo o kulturze naukowej”, referat przechodzi następnie do omówienia niektórych aspektów polityki nauki w krajach socjalistycznych.

W dyskusji Krystyna Pisarkowa zajęła się poglądami Lenina na sprawę języka. Włodzimierz Michajłow mówił o ubocznych ujemnych skutkach stosowania w krajach kapitalistycznych w produkcji i gospodarce zdobyczy rewolucji naukowo-technicznej. Roman Kulikowski mówił o naukowej organizacji pracy i wykorzystaniu nowoczesnych metod naukowych, technologicznych i konstrukcyjnych. Tadeusz Tomaszewski zwrócił uwagę na to, że Lenin nie traktował postępu technicznego jako celu samego w sobie, lecz jako konieczny środek do rozwiązywania problemów ludzkich. Antoni Rogucki mówił o społecznie planowym pobudzaniu postępu techniczno-ekonomicznego i organizacyjnego jako o kluczowym problemie polityki gospodarczej. Waldemar Rolbiecki, analizując warsztat prognostyczny Lenina wykazywał, że jego postawa prognostyczna jaskrawo i w istotnych sprawach różni się od postawy prognostycznej typowej wśród dzisiejszych burżuazyjnych futurologów i przestrzegał przed bezkrytycznym przejmowaniem zdobyczy tych ostatnich przez prognostów w krajach socjalistycznych. Piotr Zaręba poświęcił swe wystąpienie ogólnemu scharakteryzowaniu prognozowania przyszłego rozwoju wiedzy i przyszłych form życia.

W szóstym referacie *Leninowskie zasady organizacji gospodarki socjalistycznej* Władysław Zastawny zaakcentował szczególnie stwierdzenie, że rozwój ekonomiki socjalizmu różni się od rozwoju ekonomiki wszystkich innych, poprzednich formacji społeczno-gospodarczych tym, że jest on świadomie i celowo kierowany przez społeczeństwo uosobione w państwie. Wychodząc z tego stwierdzenia, referent starał się zarysować leninowską koncepcję socjalistycznej gospodarki jako całościowego organizmu.

W dyskusji Waclaw Radkiewicz mówił o stosunku kierowania całością gospodarki przez centralną władzę państwową do uczestniczenia ogółu społeczeństwa w procesach gospodarczych; Ryszard Manteuffel — o problemach dotyczących rolnictwa; Bolesław Przywara — o potrzebie i zasadach intensywnego rozwoju gospodarki; Ryszard Cheliński — o atakach na zasady rozwoju gospodarki socjalistycznej i o różnych niebezpieczeństwach błędów w realizacji tych zasad; Jerzy Kowalski — o związkach między systemem ekonomicznym i społecznym a strukturą polityczną w państwie socjalistycznym; Marek Madey — o leninowskich zasadach organizacji gospodarki socjalistycznej rozpatrywanej z punktu widzenia prawnego; Jan Danecki — o roli demokracji socjalistycznej jako organicznej części składowej leninowskich zasad organizacji gospodarki; Wiesław Iskra — o metodologicznej dyrektywie badania zjawisk w ich wzajemnym związku i oddziaływaniu odniesionej do zjawisk ekonomicznych; Stefan Kojło — o budownictwie socjalizmu w krajach gospodarco zacofanych; Wiesław Krencik — o leninowskich wskazaniach działania skutecznego; Jan Malanowski — o równości społecznej w ujęciu Lenina; Józef Paliwoda — o przebudowie ustroju rolnego; Kazimierz Sokółowski — o centralizmie demokratycznym; Józef Sołdaczuk — o międzynarodowych stosunkach ekonomicznych.

Tadeusz M. Jaroszewski w referacie *Leninizm a problemy współczesnej filozofii* podjął polemikę z dwoma kierunkami filozofii burżuazyjnej: egzystencjalizmem i strukturalizmem, a następnie zajął się obszernie problematyką „sprzężenia zwrotnego między poznaniem a działaniem”, polemizując przy tym także z poglądami niektórych współczesnych teoretyków, m.in. „neomarksistami” Marcusem i Adorno.

W dyskusji Kazimierz Ochocki mówił o potrzebie studiów nad genezą i rozwojem leninizmu oraz o atakach rewizjonizmu na leninizm i o próbach jego fałszowania; Janusz Kuczyński — o aktywistycznym rozumieniu dialektyki; Józef Grudzień — o leninowskiej analizie subiektywnych źródeł rewizjonizmu; Jerzy Kmity — o wyrazie, który filozofia Lenina znalazła w jego pracach dotyczących

strategii i taktyki ruchu robotniczego oraz o działalności ludzkiej jako o składniku determinującym przemiany zachodzące w sferze obiektywnej; Jerzy Ładyka — o leninowskim ujęciu miejsca i roli filozofii i o realizowaniu przez Lenina postulatu filozofii praktycznej.

Ostatni referat Jerzego Kossaka *Lenin a socjalistyczna polityka kulturalna* poświęcony był w zasadzie praktycznemu wyrazowi polityki kulturalnej Lenina. Zagadnienie to przedstawione zostało jednak na tle najważniejszych rysów koncepcji teoretyczno-ideowych wyznaczających tę politykę, a mianowicie koncepcji historii, teorii narodu i koncepcji stosunku do tradycji.

W dyskusji Sław Krzemiń-Ojak mówił o pojęciu kultury; Władysław Adamski — o stosunku Lenina do udziału młodzieży w przemianach socjalistycznych; Janusz Janicki — o współczesnych buntach młodzieży w krajach kapitalistycznych, wiążąc to zagadnienie z tezą Lenina, że rozwój społeczny musi być jednością negacji i kontynuacji, że musi łączyć w sobie rewolucyjne skoki z ewolucyjną kontynuacją postępowych treści przeszłości; Antonina Kłoskowska — o wyrazie, jaki polityka kulturalna Lenina znalazła w jego bezpośrednich działaniach w paru konkretnych sprawach kulturalnych; Henryk Łapiński — o roli książki i prasy w całości strategicznej strategii leninowskiej; Bronisław Ratuś — o poglądach Lenina na wychowanie i oświatę; Leszek Turek — o antagonistycznych sprzecznościach w rozwoju kultury w dawnym społeczeństwie klasowym.

Sesja ta imponuje rozległością poruszonej na niej problematyki, a wiele referatów i wystąpień dyskusyjnych — także odkrywczością, nowatorstwem spojrzenia i wnikliwością opracowania podejmowanych zagadnień. Była ona nie tylko uroczystym obchodem oddającym hołd postaci Lenina, lecz także twórczym wkładem do leninizmu pogłębiając i rozwijając wiele jego osiągnięć teoretycznych. Zapewne też sesja ta (zgodnie z sugestią wypowiedzianą przez Prezesa PAN w przemówieniu zamykającym obrady) odegra ważną rolę przyczyniając się do szerszego zainteresowania pracowników wielu dyscyplin nauki polskiej twórczymi ideami Lenina. Szczególnie przy tym trzeba tu podkreślić wielkie znaczenie sesji i materiałów z niej dla historii nauki: zawierają one wiele cennych informacji i inspiracji do studiów nad dziejami marksizmu-leninizmu i jego wkładem w rozwój wielu dyscyplin szczegółowych.

Mimo to sesja ta budzi pewną, dość poważną refleksję krytyczną. Chodzi mianowicie o to, jaką to głównie odmianę leninizmu rozwijała i pogłębiała ta sesja? Bo i leninizm może mieć i faktycznie miewa różne odmiany — mniej lub bardziej wierne intencjom swego twórcy. M.in. może być i bywa leninizm walczący i leninizm — że tak powiem, choć na pewno brzmieć to będzie szokująco — akademicki.

Leninizm powstał niewątpliwie jako nauka walcząca. Mówiono o tym zresztą wielokrotnie w sesyjnych wystąpieniach — zwłaszcza w referacie Szczepańskiego. Lenin, rozwijając marksizm, rozwijał go głównie w trakcie walki-polemiki z przeciwnikami politycznymi, ideologicznymi, filozoficznymi, naukowymi — i to przeciwnikami aktualnymi, współczesnymi sobie; nie poprzestawał bynajmniej na komentowaniu i pogłębianiu walki-polemiki z przeciwnikami swych poprzedników — Marksa i Engelsa. To właśnie głównie chyba ten fakt mamy na myśli, gdy mówimy, że twórczość naukowa Lenina była nauką walczącą.

Tymczasem w omawianych tu materiałach sesyjnych mamy do czynienia raczej właśnie z komentowaniem i pogłębianiem walki-polemiki prowadzonej w przeszłości przez Lenina i w ogóle przez naszych poprzedników (oraz z wyciąganiem z tej walki pewnych aktualnych wniosków), niż z bezpośrednią walką-polemiką z naszymi własnymi, aktualnymi przeciwnikami, ze współczesnymi przeciwnikami leninizmu. To właśnie nazywam akademickim rozwijaniem leninizmu. Wprawdzie na sesji tej podejmowano także i taką aktualną polemikę ze współczesnymi przeciwnikami leni-

nizmu (przede wszystkim w referacie Jaroszewskiego, a także w wystąpieniach dyskusyjnych Syzdka, Chelińskiego, Ochockiego i in.), ale czyniono to stosunkowo bardzo rzadko.

Oczywiście nie twierdzą, iżby takie rozwijanie i pogłębianie leninizmu pozbawione było wartości. Przeciwnie, podkreśliłem już znaczną wartość naukową tej sesji. Jednak spuścizny Lenina nie można przecież traktować tak, jak można by ewentualnie traktować np. spuściznę Kopernika. I to nie tylko przez wzgląd na wierność samemu Leninowi, który naukę swą uprawiał (co już stwierdziliśmy) jako naukę walczącą, a dla uczczenia pamięci którego sesja ta została zwołana, lecz przede wszystkim dlatego, że leninizm, aczkolwiek jest doktryną zwyciężającą, to o zwycięstwa swe stale jeszcze musi walczyć, że leninizm stale jeszcze ma bardzo aktywnych przeciwników, za którymi stoją potężne, nie pokonane jeszcze całkowicie wsteczne siły społeczne. Uchylanie się od polemiki-walki z tymi współczesnymi przeciwnikami przeróżnych orientacji prowadzi do ustępowania im pola, do czynienia im różnych niepotrzebnych, a właściwie szkodliwych koncesji, do (nieświadomego często) ulegania ich wpływom. Nie jest to bynajmniej tylko niebezpieczeństwo potencjalne, lecz niebezpieczeństwo faktycznie realizujące się na wielu odcinkach frontu ideologicznego w nauce — jak np. na odcinku prognostyki społecznej ulegającej u nas wpływom burżuazyjnej tzw. futurologii (na co zresztą zwracałem już uwagę w moim wystąpieniu na omawianej sesji).

Krótko mówiąc, przy wszystkich, niewątpliwie znacznych walorach tej sesji, to zaniedbywanie polemiki ze współczesnymi przeciwnikami leninizmu trzeba uznać za jej istotną słabość.

Dodać trzeba jeszcze, że omawiany tom materiałów wydany został bardzo starannie (choć przy tym raczej oszczędnie). Powiązanie poszczególnych wystąpień dyskusyjnych z poszczególnymi referatami, będące raczej dziełem redakcji, jest na ogół trafne. Dobra jest też adiustacja tekstów. Jest to zasługa — oprócz wspomnianego już redaktora naukowego tomu, T. Kozaneckiego — także redaktorów Wydawnictwa: Wiesławy Malinowskiej, Magdaleny Roszkowskiej i Wandy Wacińskiej. Szkoda tylko, że okres produkcji tomu (9 miesięcy) nie był krótszy.

Waldemar Rolbiecki

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Fritz Krafft: *Dynamische und Statische Betrachtungsweise in der Antiken Mechanik*. Wiesbaden 1970 Franz Verlag ss. 180.

Książka *Dynamiczne i statyczne podejście do zagadnień mechaniki w starożytności* pozwala prześledzić postępowanie myśli ludzkiej w dziedzinie mechaniki. Autor przedstawił w interesujący sposób, jaki wpływ miała zasada współśrodkowych kół o różnej średnicy na sformułowanie teoretycznych zasad pracy mechanicznych narzędzi i urządzeń, oraz na czym polega *quasi*-dynamiczne podejście Arystotelesa do mechaniki ciał gwałtownie wyrzucanych (*geschleuderte Körper*) i spadających.

Do zalet książki należy zaliczyć jasne usystematyzowanie materiału, co m.in. wyraża się w konstrukcji dalszych rozdziałów. Mianowicie po omówieniu podejścia *quasi*-dynamicznego do mechaniki Arystotelesa, autor dokonuje przeglądu *Pism* Archimedesesa — wskazując na pewniki i twierdzenia w nich zawarte, a dotyczące statyki, oraz opisuje nieudane usiłowania Herona z Aleksandrii, które zmierzały, aby połączyć oba podejścia do mechaniki: statyczne i dynamiczne.